

QUIS CUSTODIET IPSOS CUSTODES? KONSTITUCINĖS JURISPRUDENCIJOS PLĖTOJIMĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Jolita Miliuvienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės institutas
Elektroninis paštas: Jolita.Miliuviene@lrkt.lt

Pateikta 2018 m. kovo 8 d., parengta spausdinti 2018 m. balandžio 14 d.

*The Constitution, on this hypothesis, is a mere thing of wax in the hands of the Judiciary,
which they may twist and shape into any form they please.*
— Thomas Jefferson

DOI: 10.13165/JUR-18-25-1-03

Santrauka. Straipsnyje analizuojami kai kurie Konstitucijos interpretavimui reikšmingi nauji, iki šiol giliau nenagrinėti teisės šaltiniai, kuo toliau, tuo labiau galintys lemti konstitucinės jurisprudencijos raidą. Bendrąsias pamatines konstitucines vertybes, tokias kaip pagarba žmogaus teisėms, demokratijai ir teisei valstybei, įpraminantys teisės aktai, net ir neturintys teisinės galios, turėtų būti laikomi privalomais plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Todėl tarptautinių institucijų, o būtent Europos Tarybos komisijos „Demokratija per teisę“, įkurtos kaip konsultacinė institucija konstitucinės teisės klausimais, priimamais teisės aktais, kurie yra grindžiami europinio konstitucinio paveldo dalimi esančiomis minėtomis vertybėmis, yra ir turi būti remiamasi aiškinant nacionalinių konstitucijų nuostatas ir sprendžiant konstitucinės justicijos bylas, idant nacionalinių konstitucinių problemų sprendimų paieška atitiktų besiformuojančias pasaulines ir europines konstitucinės teisės tendencijas.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucinis Teismas, konstitucinė jurisprudencija, oficialioji konstitucinė doktrina, Konstitucijos aiškinimas, tarptautinė teisė, soft law, Europos Tarybos komisija „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija).

Įvadas

Konstituciniai teismai, sprenddami, ar žemesnės galios teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia – Konstitucijai, savo jurisprudencijoje aiškina ir taiko konstitucines normas ir principus, taip formuodami oficialiąją konstitucinę doktriną. Nuolat besivystanti ir atsinaujinanti, dinamiška Konstitucija, jungianti pirminį jos tekstą ir konstitucinėje jurisprudencijoje pateiktą jo interpretaciją, skatina konstitucinės minties raidą, užtikrina konstitucinių nuostatų pritaikomumą besikeičiančioje visuomenėje ir valstybėje.

Konstitucinės kontrolės institucijų sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, savo veiklą jos vykdo nešališkai ir nepriklausomai, draudžiamas bet koks kitų valstybės valdžios institucijų kišimasis į konstitucinio teismo veiklą. Tačiau būdami aukščiausi konstitucijos sargai ir prižiūrėtojai, patys konstituciniai teismai niekieno nėra prižiūrimi ar saugomi. Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, vadovaujasi tik Konstitucija. O tai, kaip jie išaiškins atitinkamas Konstitucijos nuostatas, kokią konstitucinę doktriną suformuluos, priklauso tik nuo jų pačių. Konstituciniai teismai, būdami vieninteliai oficialūs konstitucijos aiškintojai, iš esmės nėra ir negali būti varžomi jokių teisės normų ir taisyklių, išskyrus pačią Konstituciją. Niekam nėra suteikti įgaliojimai „kontroliuoti“ pačią konstitucinės kontrolės instituciją. Tad Juvenalio citata straipsnio pavadinime apibrėžia siekį išsiaiškinti, ar egzistuoja kokie nors universalūs veiksniai, kurių Konstitucinis Teismas negali ignoruoti, formuluodamas oficialiąją konstitucinę doktriną, ir kurie nurodo Konstituciniam Teismui tinkamą konstitucinių nuostatų aiškinimo kryptį.

Vidaus ir išorės veiksniai, lemiantys konstitucinės jurisprudencijos vystymąsi, sulaukia nemažai mokslininkų dėmesio. Ne tik apie nacionalines konstitucines tradicijas, bet ir apie ekstranacionalinius veiksnius, turinčius įtakos konstitucinės jurisprudencijos plėtojimui, kalbėti pradėta beveik prieš penkiolika metų¹. Vėliau apie tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės įtaką nacionalinei konstitucinei teisei ir Konstitucinio Teismo veiklai yra rašę V. Vadapalas, D. Žalimas, K. Bubnytė, E. Šileikis, R. K. Urbaitis² ir kt. Tačiau jų darbuose dažniausiai kalbama apie privalomą teisinę

1 KÜRIS, E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją. *Teisė*. 2004, 50, p. 78–93. KÜRIS, E. The Constitutional Court of Lithuania and Lithuania's membership in the European Union. The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union. Ljubljana: Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2005, p. 179–207.

2 Pavyzdžiais galėtų būti šie darbai: URBAITIS, R. K. Tarptautinė teisė ir konstitucinė justicija Lietuvoje. BIERLEIN, B. *et al.* Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės

galią turinčių tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės normų poveikį konstitucinei jurisprudencijai. Apie neformaliosios teisės įtaką konstitucinių teismų veiklai daug darbų nėra³. Tad šio straipsnio tikslas – analizuojant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus panagrinėti ne tiek formaliosios tarptautinės teisės, kiek „minkštosios“, „švelniosios“, vadinamos *soft law* teisės⁴ normų naudojimą ir jų įtaką oficialio-

ir tarptautinės teisės santykis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 28–40; ŠILEIKIS, E. Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įtaka Lietuvos Konstitucijos aiškinimui. BERNATONIS, J. *et al.* Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisinei sistemai: mokslinių straipsnių, skirtų Europos Sąjungos teisės įtakai Lietuvos konstitucinei, administracinei, aplinkos apsaugos, baudžiamajai, civilinei ir civilinio proceso, darbo ir socialinės apsaugos bei finansų teisei, rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 53–85; ŽALIMAS, D. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai. KATUOKA, S. *et al.* Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 121–151; ŽALIMAS, D. Europos žmogaus teisių teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijai. Konstitucinė jurisprudencija. 2016, 3 (43), p. 153–163; ŽALIMAS, D. The constitutional principle of respect for international law as an element of the principle of the rule of law. The Implementation and protection of the principles of the rule of law in Georgia, the Republic of Lithuania, the Republic of Moldova, and Ukraine. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2016, p. 10–20; ŽALIMAS, D. The Openness of the Constitution to International Law as an Element of the Principle of the Rule of Law. Constitutional Court of the Republic of Slovenia 25 Years: international conference, Bled, Slovenia, June 2016: conference proceedings. Ljubljana: Constitutional Court of the Republic of Slovenia, 2016, p. 139–152; VADAPALAS, V. Lietuvos Respublikos konstitucinė teisė, tarptautinė teisė ir Europos Sąjungos teisė. BIRMONTIENĖ, T. *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017, p. 189–212; BUBNYTĖ, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikis Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai – jo būdai ir leistinos ribos. Teisė. 2013, 89, p. 140–143.

- 3 Iš lietuvių mokslininkų paminėtina tik: VAIČAITIS, V. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. Teisė. 2012, 85, p. 61–76; GUMBIS, J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas. Teisė. 2003, 48, p. 52–61; pažymėtina, kad pastarojoje publikacijoje neanalizuojama tokios teisės sąsaja su Konstitucinio Teismo veikla.
- 4 Mokslinėje literatūroje nesutariama dėl vieno tikslo termino lietuvių kalba, kuris būtų vartojamas apibūdinti tą teisės aktų rūšį, kuri anglų kalboje įvardijama kaip *soft law*. Dauguma autorių šalia angliškojo vartoja terminą, atspindintį pažodinį vertimą iš anglų kalbos – „švelnioji“ teisė (pavyzdžiui: žr. VAIČAITIS, V. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. Teisė. 2012, 85, p. 63; BUBLIENĖ, D.; DUMČIUVIENĖ, D. Atviros kainos sutarties modelis Vienos konvencijoje, švelniojoje teisėje ir Lietuvos sutarčių teisėje. Teisė. 2016, 99, p. 64) arba „minkštoji teisė“ (GUMBIS, J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas. Teisė. 2003, 46, p. 52–61). V. Vadapalas savo darbuose pripažįsta, kad lietuvišką atitikmenį surasti sunku, ir tokia teisė galėtų būti vadinama nebent „guminė teisė“ (VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas. 2006, p. 23). M. Akehurst ir P. Malanczuk į lietuvių kalbą išverstame „Šiuolaikinės teisės įvade“ *soft law* apibūdinama kaip „švelnios teisės“ fenomenas, priešpriešinant ją sąvokai *hard law*, suprantamai kaip „griežta teisė“ (AKEHURST, M.; MALANCZUK, P. Šiuolaikinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas. 2000, p. 85). A. Limantė, kalbėdama apie teisinių įsipareigojimų nesukuriančius tarptautinius susitarimus, vartoja „negriežtosios teisės“ sąvoką (LIMANTĖ, A. Tarptautinių sutarčių ir kitų

sios konstitucinės doktrinos plėtojimui ir konstitucinės justicijos bylų sprendimui, nustatyti šių teisės normų poveikio konstitucinės jurisprudencijos vystymuisi lygį.

Pažymėtina, kad neformaliosios teisės normose suformuluotos taisyklės, net ir neturėdamos privalomosios galios, reikšmingos ne tik konstituciniams teismams plėtojant konstitucinę jurisprudenciją, bet ir valstybės teisėkūros institucijoms, įgaliotoms priimti sprendimus svarbiausiose valstybės gyvenimo srityse. Tokią reikšmę pagrindžia siekis užtikrinti, kad esminių konstitucinės teisės institutų, kaip antai rinkimų teisės, parlamento teisės ir kt., teisinis reguliavimas koreliuotų su konstitucinėmis vertybėmis bei atitiktų ir iš nacionalinės konstitucijos kylančius reikalavimus, ir bendrąsias pasaulines šių institutų vystymosi tendencijas.

Siekiant tinkamai atskleisti iki šiol neanalizuotų tarptautinių veiksnių įtaką nacionalinės konstitucinės jurisprudencijos raidai, tyrime sistemiskai naudojami kompleksinės analizės, dokumentų analizės, lyginamasis ir apibendrinimo metodai.

1. Privalomąją teisinę galią turinčių tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės šaltinių kaip Konstitucijos aiškinimo instrumento įsitvirtinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Šiuolaikiniame vis labiau globalėjančiame pasaulyje nėra tokios valstybės, kurioje nacionalinė teisė, kokia ji bebūtų, veiktų izoliuotai. Konstitucinės teisės, kaip ir bet kurios kitos teisės šakos, vystymasis yra nuolat vykstantis procesas, lemiamas daugelio vidinių ir išorinių veiksnių. Tad ir konstituciniai teismai, aiškindami Konstitucijos nuostatas ir tokiu būdu formuodami oficialiąją konstitucinę doktriną, dažnai turinčią konstitucinių nuostatų galią, negali ignoruoti ne tik valstybės viduje vykstančių pokyčių, bet ir tam tikro tarptautinio konteksto. Pamatinės konstitucinės vertybės, tokios kaip teisinė valstybė, demokratija, nepriklausomybė, pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga, yra ginamos ne tik nacionalinių konstitucijų, bet ir tarptautinių dokumentų. Kadangi savo jurisprudencijoje pateikiamu konstitucinių normų aiškinimu Konstitucinis Teismas turi tiesioginės įtakos teisėkūros procesams, vykstantiems valstybėje, jis negali neatsižvelgti ir į galiojančius tos srities tarptautinius standartus ir iš bendro europinio konstitucinio paveldo kylančias konstitucines vertybes. Kintanti socialinė tikrovė, iššūkiai, su kuriais nuolat susiduria valstybės, verčia ieškoti naujų konstitucinių sprendimų, kurie konstruktyviausiai prisidėtų prie valstybės valdymo.

tarptautinių susitarimų sudarymas Lietuvos ir užsienio valstybių teisėje: gerosios praktikos beiėskant. Teisės problemos. 2015, 3 (89), p. 41–42).

Šiame straipsnyje visos šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai, siekiant apibūdinti teisės aktus, nesukuriančius privalomų teisinių įsipareigojimų.

Tad neatsitiktinai pagarba tarptautinės teisės normoms, principams ir papročiams yra daugelio valstybių konstitucijų sudedamoji dalis, o konstitucinės justicijos plėtrai neišvengiamai įtakos turi ir tarptautinės bei Europos Sąjungos teisės aktai, reikšmingi nagrinėjant konkrečią konstitucinės justicijos bylą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – ir Konstitucinis Teismas), sprenddamas bylas, jau pačioje savo veiklos pradžioje (o būtent trečiaisiais savo veiklos metais) pripažino nenuginčijamą tarptautinės teisės aktų vaidmenį aiškinant Konstitucijos nuostatas. Antai, Konstitucinio Teismo nutarimuose ne kartą pabrėžta, kad 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, turintis visuotinio pobūdžio tikslą pripažinti ir ginti žmogaus teises⁵, taigi, tokį tikslą, kurį sau kelia kiekviena demokratiniiais principais paremta nacionalinė konstitucija; daugybę kartų konstatuota ir tai, kad Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui⁶; teisės aiškinimo šaltinio statusas suteiktas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijai⁷. Į daugumą kitų tarptautinės teisės aktų Konstitucinis Teismas savo nutarimuose atsižvelgia be atskiro jų pristatymo ir pagrindimo, kodėl būtent jais remiamasi konkrečioje byloje (išskyrus sąsajos su konkrečia byla nurodymą).

Taigi šiandien tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės normų ir jas aiškinančios supranacionalinių teismų jurisprudencijos, turinčios privalomą pobūdį, reikšmė Konstitucinio Teismo jurisprudencijai jau seniai niekam nebekelia abejonių, o oficialioji konstitucinė doktrina vystoma tarptautinei teisei palankia kryptimi⁸, pripažįstant, kad tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė gali būti ir Konstitucijos, kuri yra visos Lietuvos teisinės sistemos pagrindas, aiškinimo šaltinis⁹. Juolab, kad tokią Konstitucinio Teismo praktiką lemia pačios Konstitucijos nuostatos: Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje yra *expressis verbis* įtvirtinta pareiga vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; bendrasis principas *pacta sunt servanda* oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje užtikrintai įvardytas kaip konstitucinis principas, reiškiantis imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, priisimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus; ne kartą konstatuota ir tai, kad pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis¹⁰. Atsižvelgti į Eu-

5 Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. Valstybės žinios. 1995, Nr. 9-199.

6 Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105; 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000 ir kt.

7 Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 54-2097.

8 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR. 2014-01-24, Nr. 478; 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR. 2014-03-19, Nr. 3226.

9 ŽALIMAS, D. Konstitucinis Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų ir principų įtvirtinimas. Konstitucinė jurisprudencija. 2012, 1 (25), p. 382–383.

10 Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 84-4106;

ropos Sąjungos teisės aktuose nustatytą teisinį reguliavimą įpareigoja Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, esančio sudedamąja Konstitucijos dalimi, nuostatos. Europos Sąjungos teisės reikšmė konstitucinės jurisprudencijos plėtrai galutinai buvo pripažinta viename naujausių 2017 m. gruodžio 20 d. sprendime, kur aiškiai pabrėžta, kad Europos Sąjungos teisė yra Konstitucijos aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją¹¹. Tačiau pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, savo jurisprudencijoje remdamasis tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktais, niekada nėra paneigęs Konstitucijos viršenybės principo ar įvirtinės supranacionalinės teisės viršenybės prieš Konstituciją¹².

Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktai minimi ir apžvelgiami šiek tiek daugiau nei ketvirtadalyje visų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų. Tačiau pastarųjų metų konstitucinėje jurisprudencijoje tarptautinės teisės šaltiniais remiamasi gerokai dažniau – nuorodos į įvairiausius tarptautinius ir Europos Sąjungos teisės aktus ir tarptautinių teismų jurisprudenciją pateikiamos daugiau nei pusėje priimamų Konstitucinio Teismo nutarimų¹³.

Galima skirti keletą būdų, atskleidžiančių, kaip tarptautinės teisės šaltiniai naudojami Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir rodančių, kokią poveikį jie jai turi. Antai, kai kuriose bylose tarptautiniai teisės aktai cituojami siekiant parodyti, kad nagrinėjamą teisės sritį reguliuoja ne tik Konstitucija, bet ir tarptautiniai dokumentai, t. y. sprendžiant bylą siekiama atskleisti, iliustruoti nagrinėjamos problematikos tarptautinį kontekstą; kitais atvejais nutarimuose yra daromos tik tiesioginės nuorodos į tarptautinės teisės šaltinius (necituojant pačių normų, nurodant akto pavadinimą ir straipsnį); dar kitais atvejais tarptautinės teisės normomis netiesiogiai vadovaujasi aiškinant tam tikras konstitucines nuostatas, t. y. konstitucinės nuostatos aiškinamos tarptautinės sutarties nuostatų kontekste tokiu būdu, kad nacionalinės teisės nuostatos neprieštarautų tarptautinėms; kitaip tariant, konstitucinės nuostatos siekiama išaiškinti sutinkamai su tarptautinės teisės normomis ar jas aiškinančia jurisprudencija.

2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR. 2014-01-24, Nr. 478; 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR. 2014-03-19, Nr. 3226.

11 Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-30]. < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1772/content>>.

12 Pgl. ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir ES teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 300.

13 Antai 2014 m. iš 17 priimtų nutarimų tarptautinės teisės šaltiniais remtasi 10 jų; 2015 metais – iš 23 priimtų baigiamųjų aktų – 15-oje; 2016 metais – iš 19 Konstitucinio Teismo priimtų baigiamųjų aktų – 10-yje; 2017 metais – iš 121 baigiamųjų aktų – net 9-iose. Žr. 2014–2017 metų Konstitucinio Teismo veiklos pranešimus [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-28]. < <http://www.lrkt.lt/lt/apie-teisma/veikla/metiniai-pranesimai/107>>.

cija (tarptautinei teisei palankus aiškinimas); o kartais tenka konstatuoti, kad tokiais šaltiniais remiamasi netiesiogiai – jų įtaka Konstitucinio Teismo sprendimams yra implicitinė, bet ne mažiau svarbi, panaudojant tokius aktus kaip įkvėpimo šaltinį aiškinant konstitucines nuostatas, ypač jei tam tikros nuostatos aiškinamos pirmą kartą, tačiau tokie aktai Konstitucinio Teismo nutarime nenurodomi“.

Mokslinėje literatūroje K. Bubnytė, analizuodama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikį konstitucinei jurisprudencijai, išskiria tokius šios konvencijos taikymo plėtojant oficialiąją konstitucinę jurisprudenciją būdus: orientacinį (Konstitucinis Teismas tik užsimena apie Konvencijos teisinio reguliavimo buvimą, nurodymas bendras atitinkamo teisinio reguliavimo gaires), pastiprinantį (Konstitucinis Teismas atkreipia dėmesį į konvencinio ir konstitucinio reguliavimo panašumus) ir stipriausią – harmonizuojantį (Konstitucinis Teismas Konstitucijos nuostatų turiniui suteikia būtent tokią prasmę, kokia įtvirtinta Konvencijoje)¹⁴. D. Žalimas, kalbėdamas apskritai apie tarptautinės teisės taikymą Konstitucinio Teismo praktikoje, šių būdų naudojimą iš esmės išplečia visiems tai konstitucinei bylai aktualiams tarptautiniams ir Europos Sąjungos dokumentams¹⁵.

Vis dėlto, pažymėtina, kad iki šiol, kalbant apie neginčijamą tarptautinės teisės normų įtaką konstitucinei jurisprudencijai ir iš Konstitucijos kylančią pareigą jomis vadovautis, buvo kalbama apie privalomąją teisinę galią turinčius teisės aktus ir (arba) supranacionalinių teismų, kurių kompetenciją yra pripažinusi Lietuvos valstybė, jurisprudenciją.

2. Neformaliosios teisės (*soft law*) aktų reikšmė ir jų pritaikomumas konstitucinių teismų veikloje

Kontinentinės Europos šalyse teisės norma ir teisės normatyvumas tradiciškai buvo siejamas su „valstybės nustatyta ir saugoma visuotinai privaloma bendro elgesio taisykle, sukuriančia teisės subjektams teises ir pareigas“¹⁶. Tačiau ilgainiui tradiciniam įstatymui nesugebant tenkinti visų atsirandančių poreikių, šalia jo (o kartais ir vietoj jo) susiformavo kokybiškai nauja santykių reguliavimo priemonė – „minkštas įstatymas“. Dabar, pasak J. Gumbio, pasauliniu mastu pastebima pozityviosios ir neformaliosios teisės vaidmens susilyginimo tendencija¹⁷.

Privalomosios teisinės galios neturinčios teisės normos turi keletą neabejotinų pranašumų prieš įpareigojančius teisės aktus. Pirmiausia, kaip yra pastebėjęs prof. V.

14 BUBNYTĖ, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikis Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai – jo būdai ir leistinos ribos. *Teisė*. 2013, 89, p. 140–143.

15 ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir ES teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 314–317.

16 VANCEVIČIUS, S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000, p. 90.

17 GUMBIS, J. „Minkštas“ įstatymas kaip pirminis teisės dokumentas. *Teisė*. 2003, 46, p. 52.

Vadapalas, analizuodamas tarptautinių organizacijų rezoliucijų prigimtį, tokie dokumentai priimami gerokai greičiau, nei sudaromos universalios tarptautinės sutartys, nes šių parengimas reikalauja ilgų daugiašalių derybų, kompromisų ir laiko joms įsigaliooti¹⁸. Ir ne veltui sakoma, kad kompromisas – priešingų nuomonių ir interesų atstovų susitarimas, pasiektas abiem pusėms iš dalies nusileidžiant¹⁹ – iš tiesų iki galo netenkina nė vienos susitarimo šalies, nes visos šalys buvo priverstos tam tikra apimtimi nusileisti. Tad neatsitiktinai kompromiso ir derybų keliu parengtų dokumentų tekstas būna klampus, netikslus, aptakus, sudėtingas, o rengiant privalomosios teisės galios neturinčius dokumentus dėl juose įtvirtinto teksto iečių sulaužoma daug mažiau. Be to, neretu atveju rekomendacinio pobūdžio tekstus rengia tos srities teisės profesionalai ir ekspertai, itin įsigilinę ir išmanantys sritį, kurią siekiama reglamentuoti, sukaupę daug patirties ir nepriklausomi nuo valstybių vyriausybių formuojamų politikų kryptių. Šios rūšies teisės normos nėra primetamos valdingus įgaliojimus turinčių institucijų, tad manytina, jog ir tas faktas, kad jomis vadovautis arba nesivadovauti renkamsi laisva valia, taip pat skatina dažniau į jas atsižvelgti. Tam tikrais atvejais *soft law* normos gali papildyti privalomąją teisinę galią turinčius teisės aktus, ypač kai pastarieji yra suformuluoti lakoniškai²⁰.

Taigi, kaip pastebima V. Vaičiūčio moksliniuose tyrimuose, dėl tokios teisės efektyvumo, priėmimo ir keitimo lankstumo jos populiarumas šiuolaikinėse demokratinėse sistemose vis didėja, todėl riba tarp „kietosios“ ar „griežtosios“ (*hard law*) ir „minkštosios“ ar „švelniosios“ teisės (*soft law*) nebėra tokia aiški, kokia ji atrodė pirmojoje XX amžiaus pusėje, kai Europos kontinente vyravo teisinis pozityvizmas²¹. Todėl neprivalomos, tačiau neabejotiną norminį krūvį turinčios šių dokumentų nuostatos turi įtakos ir kuriant nacionalinius įstatymus, ir priimant teismų sprendimus kaip papildomas argumentas aiškinant egzistuojančias teisės normas²². Atsižvelgiant į neformaliosios teisės raidos spartą, galbūt galima pranašauti netgi būsimą šios teisės vyrovimo laikotarpį, pakeisiantį normatyvinės teisės poreikį.

18 VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 124–126.

19 Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 322.

20 HOFFMANN-RIEM, W. The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact. The European Journal of International Law. 2014, 25, 2, p. 596.

21 VAIČAITIS, V. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. Teisė. 2012, 85, p. 63.

22 Antai, Teisėjų tarybos 2016 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 13P-65-(7.1.2) patvirtintuose Rekomenduojamų teismų procesinių sprendimų kokybės standartuose, be kita ko, pažymėta, kad teismai gali tiesiogiai taikyti privalomosios teisės galios neturinčius teisės aktus, nurodydami teisinį pagrindą; kai nėra teisinio pagrindo, negriežtosios teisės priemonėmis teismas gali remtis tik kaip papildomais teisinio argumentavimo šaltiniais. Beje, kai teismas remiasi privalomosios teisės galios neturinčiais teisės aktais, sprendime turi būti nurodytos ir teismui žinomos priešingo turinio negriežtosios teisės priemonės, jei tokių yra, bei motyvai, pagrindžiantys atitinkamą teismo pasirinkimą [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-28]. <www.teismai.lt/data/public/uploads/2016/05/20160527-65.docx>.

Kalbant apie konstitucinę teisę, būtent tokiais teisės aktais galima laikyti Europos Tarybos komisijos „Demokratija per teisę“ (sutrumpintai vadinamos Venecijos komisija dėl ją įsteigusios sutarties pasirašymo vietos), 1990 m. sukurtos kaip Europos Tarybos konsultacinė institucija konstitucinės teisės klausimais, priimanus dokumentus-nuomones, rekomendacijas, ataskaitas (*angl. reports*), studijas, gaires (*angl. guidelines*) ir kt. Juos keturiskart per metus vykstančiose plenarinėse sesijose priima tikrieji Venecijos komisijos nariai, nepriklausomi konstitucinės teisės ekspertai – universitetų profesoriai ir mokslininkai, buvę ir esami konstitucinių teismų teisėjai, tarptautinių organizacijų pareigūnai, aukšto lygio valstybės tarnautojai. Juos skiria valstybių vyriausybės ketverių metų laikotarpiui²³.

Venecijos komisijos įsteigimas žymi istoriškai itin reikšmingą ir unikali laikotarpį – tuo metu griuvo Berlyno siena ir pakilo geležinė uždanga, dalijusi Europą į dvi dalis; rytų ir centrinėje Europoje kūrėsi naujos demokratijos, buvo rašomos naujos konstitucijos, peržiūrimi galioję ir priimami nauji įstatymai, įgyvendinamos reikšmingos reformos, formavosi nauja teisinė kultūra. Konsultacinės institucijos konstitucinės teisės klausimais įsteigimo idėja grįsta siekiu teise ir teisinėmis priemonėmis prisidėti prie demokratijos įtvirtinimo (ką parodo ir jos oficialus pavadinimas), žmogaus teisių užtikrinimo ir teisinės valstybės vystymo jaunuose postsovietinio bloko valstybėse. Venecijos komisija laikoma valstybių narių „išplėstiniu susitarimu“ (pranc. *accord élargi*, angl. *Enlarged Agreement*)²⁴, nes vienija gerokai daugiau valstybių, nei jų yra pačioje Europos Taryboje²⁵. Šios institucijos tikslai – plėtoti visuotinai pripažintas konstitucines vertybes, diegti teisinės valstybės principus, stiprinti valstybių narių teises sistemas, skatinti demokratiją.

Pagrindinės Venecijos komisijos veiklos sritys yra trys: demokratinės institucijos ir pagrindinės teisės; konstitucinė justicija ir bendroji teismų kompetencija; rinkimai, referendumai ir politinės partijos. Komisija su valstybėmis narėmis dalijasi Europos Tarybos sukaupta patirtimi ir gerąja praktika. Kaip ne sykį yra pajaukavęs Venecijos komisijos generalinis sekretorius – tai tikras „konstitucinės teisės fabrikas“.

Dažniausiai Venecijos komisija atitinkamą dokumentą priima suinteresuotos šalies prašymu (gavusi suinteresuotos valstybės narės kreipimąsi), tačiau jos tyrimus taip pat gali inicijuoti ir Europos Taryba, jos Parlamentinė Asamblėja, Ministrų komitetas ar generalinis sekretorius. Tai reiškia, kad Venecijos komisijoje gali būti svarstomi klausimai, kurių aptarimo tarptautiniu lygiu tam tikra valstybė galbūt būtų norėjusi išvengti, ir priimami tam tikri sprendimai. Tokiu būdu Venecijos komisijoje

23 Lietuvos Respublikai Venecijos komisijoje yra atstovavę: buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas E. Jarašiūnas, Konstitucinio Teismo Teisės departamento direktorius K. Jankauskas; šiuo metu Venecijos komisijos nariu 4 metams paskirtas Konstitucinio Teismo teisėjas G. Mesonis.

24 Venecijos komisijos statutas (preamble) [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-22]. <http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/default.aspx?p=01_01_Statute&lang=en>.

25 Šiuo metu Venecijos komisija vienija 61 valstybę narę, iš jų 47 yra Europos šalys, o 14 valstybių – iš kitų žemynų.

diskutuojama gan kontraversiškais, su konstitucine problematika susijusiomis temomis, aktualiomis vienoje ar kitoje valstybėje.

Šiandien Venecijos komisija neabejotinai yra viena iš įtakingiausių tarptautinių organizacijų, kuriančių konstitucinės teisės normas. Europos Taryba, sekdamą valstybių narių teisinės kultūros formavimąsi, naudoja Venecijos komisiją kaip tam tikrą konstitucinės teisės standartus įvairiose srityse nustatantį mechanizmą²⁶. Įsteigta kaip konstitucinės inžinerijos instrumentas neatidėliotiniams atvejams pereinamosios demokratijos valstybėse, netrukus ji evoliucionavo į tarptautiniu mastu pripažintą nepriklausomą refleksiją. Komisija teikia teisinės rekomendacijas valstybėms narėms, siekiančioms suderinti savo teisę ir institucinę struktūrą su europiniais ir tarptautiniais standartais demokratijos, žmogaus teisių ir teisės viršenybės srityse, taip pat prisideda prie bendro konstitucinio paveldo sklaidos ir jo įtvirtinimo užtikrinimo. Ji priima tiek norminius, tiek individualiai valstybei narei skirtus teisės aktus. Skirtingai nuo kitų organizacijų priimamų *soft law* teisės aktų, kurie yra labiau ne teisinės, o politinės prigimties, Venecijos komisijos priimami aktai abejonių dėl savo teisiškumo nekelia – atvirkščiai, jie dažniausiai ir yra priimami tam, kad paveiktų atitinkamų valstybių teisės aktų kūrimą, tam tikro teisinio reguliavimo priėmimą, inicijuotų reikiamus teisinės sistemos pokyčius.

Mokslininkų darbuose pažymima, kad Venecijos komisijos veikla yra išskirtinai reikšminga; ji net neapsiriboja vien konstitucijomis – jos veiklos sfera apima konstitucinius įstatymus apie konstitucinius teismus, rinkimų įstatymus ir kt.²⁷ Jos veikla aktuali ne tik tikrosioms valstybėms narėms, bet ir su komisija neformaliai bendraujančioms valstybėms, siekiančioms būti dalimi valstybių bendruomenės, įsipareigojusios gerbti žmogaus teisių, demokratijos ir teisinės valstybės idealus, kuriuos kuria ir formuoja Venecijos komisija²⁸.

Tad nors Venecijos komisijos dokumentai nėra teisiškai privalomi ar įpareigojantys, jie gali turėti ir turi nemažai įtakos valstybių elgesiui ir jų institucijų priimamiems sprendimams. Juolab, jog nereikėtų pamiršti ir to, kad šie dokumentai priimami Europos Tarybos rėmuose, vadovaujantis universalėmis įpareigojančios griežtosios teisės (*hard law*) normomis, *inter alia* Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos nuostatų aiškinimu²⁹, taigi, visiškai neatmestina, jog šurkščiai nukrypus nuo šiuose *soft law* teisės aktuose įtvirtintų principų ir taisyklių, paaiškėtų, kad jie įgauna *hard law* bruožų, o Venecijos komisijos rekomendacijų

26 PIANA, D. *Judicial Accountabilities in New Europe. From Rule of Law to Quality of Justice*. Routledge, 2010, p. 59.

27 BENOIT-ROHMER, F.; KLEBES, H. *Le droit du Conseil de l'Europe - Vers un espace juridique européen*. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 2005, p. 89.

28 HOFFMANN-RIEM, W. *The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact*. *The European Journal of International Law*. 2014, 25, 2, p. 596.

29 *Ibid.*, p. 581.

nepaisymas kai kuriais atvejais galėtų nulemti ir kitų institucijų įsikišimą³⁰ ar turėti kitų nepageidaujamų teisinių pasekmių³¹.

Beje, Venecijos komisijos priimtais dokumentais kai kuriose bylose yra rėmęsis ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, daugiausia – sprendžiant rinkimų teisės bylas³². Šis teismas ne kartą ir tiesiogiai yra prašęs Venecijos komisijos *amicus curiae*. Įdomu tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose Venecijos komisijos priimtomis nuomonėmis remtasi šalia kitų institucijų priimtų „kietosios teisės“ dokumentų. Vienais atvejais Venecijos komisijos dokumentai buvo nurodyti siekiant parodyti, kad EŽTT ir Venecijos komisija turi tokį patį požiūrį (supratimą) nagrinėjamu klausimu arba siekiant iliustruoti, kad EŽTT remiasi Venecijos komisijos padarytomis išvadomis; kitais atvejais buvo pabrėžiama, kad EŽTT gavo tam tikrą informaciją iš Venecijos komisijos, kuri buvo svarbi sprendžiant dėl argumentavimo, t. y. Veneci-

30 Čia turima mintyje, pavyzdžiui, Europos Sąjungos Sutarties 7 straipsnio mechanizmas (pagal kurį Europos Sąjungos Taryba, nusprendusi, kad kuri nors valstybė narė šurkščiau ir nuolat pažeidžia minėtos sutarties 2 straipsnyje nurodytas vertybes, be kita ko, teisinės valstybės principą, kvalifikuota balsų dauguma gali nuspręsti sustabdyti atitinkamos valstybės narės tam tikras Sutartis taikant atsirandančias teises, įskaitant tos valstybės narės vyriausybės atstovo Taryboje balsavimo teises) ir šio mechanizmo veikimą detalizuojančios „Naujos ES priemonės teisei valstybei stiprinti“ (COM/2014/0158 galutinis), kurias priėmė Europos Komisija, siekdama, be kita ko, užkirsti kelią sisteminės grėsmės teisei valstybei kurioje nors valstybėje narėje atsiradimui, kuri galėtų virsti „aiškiu šurkštaus pažeidimo pavojumi“. Šiame dokumente nustatyta, jog tam, kad gautų ekspertinių žinių konkrečiais su teisinės valstybės principo užtikrinimu valstybėse narėse susijusiais klausimais, Komisija atitinkamais atvejais tartųsi ir su Europos Taryba ir (arba) jos Venecijos komisija bei koordinuotų savo analizę su jomis visais atvejais, kai klausimas bus svarstomas ir nagrinėjamas ir jų. Vadinasi, Venecijos komisijai priėmus atitinkamą nuomonę, kad kurioje nors valstybėje narėje yra grėsmė, jog pažeidžiamas teisinės valstybės principas, į šios situacijos sprendimą įsijungtų Europos Sąjungos institucijos, galinčios imtis realias teises pasekmes sukeliančių veiksmų. Tiesa, reikia kartu reikia pažymėti, kad minėtas Europos Sąjungos sutarties 7 straipsnyje numatytas mechanizmas, kurį pritaikius valstybei narei gali būti suspenduojamos tam tikros teisės, kylančios iš sutarties, yra komplikuota ir daugiasluoksni procedūra, tad toks griežtas sprendimas, kaip tam tikrų valstybės narės teisių sustabdymas, iki šiol priimtas nebuvo, nors pats mechanizmas buvo aktyvuotas Lenkiją apėmus konstitucinei krizei, į kurią reagavo ir Venecijos komisija, pateikusi savo išvadą ir suformulavusi Lenkijai tam tikras rekomendacijas (be kitų, 2016 m. kovo 11 d. priimta Venecijos komisijos nuomonė Nr. 833/2015 dėl 2015 m. birželio 25 d. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo akto pakeitimų (CDL-AD(2016)001); 2016 m. spalio 14 d. priimta Venecijos komisijos nuomonė Nr. 860/2016 dėl Lenkijos Konstitucinio Tribunolo akto (CDL-AD(2016)026).

31 Venecijos komisijos nuomonėmis dažnai vadovaujasi Europos Komisija, vertindama valstybių narių kandidačių pasirengimą stojimui ir Europos Sąjungą ir atitikimą narystės kriterijams.

32 Venecijos komisijos puslapyje nurodoma, kad iki 2016 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė apie 100 sprendimų ir nutarimų, kuriuose rėmėsi Venecijos komisijos dokumentais. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-11]. <http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=02_references&lang=EN#ECHR>.

jos komisijos dokumentus naudoja kaip tam tikrą informacijos šaltinį³³, kai kuriose EŽTT bylose Venecijos komisijos dokumentais naudojamosi ir argumentuojant pasirinktą teismo sprendimą³⁴. Pažymėtina, kad EŽTT tikrai neturi pareigos remtis Venecijos komisijos kuriamais teisės šaltiniais, vis dėlto, kaip matyti, jo sprendimai gali būti papildytas nuorodomis į šiuos dokumentus. O pačiai Venecijos komisijai EŽTT sprendimai yra privalomi nustatant minimalius normų aiškinimo ir teisinių instrumentų standartus³⁵.

Tokie konstitucinės teisės srityje priimti dokumentai, net ir neturėdami privalomosios galios, savotiškai drausmina konstitucinius teismus net ir tais atvejais, kai konstituciniai teismai, priimdami atitinkamus sprendimus, savo jurisprudencijoje jais nesiremia tiesiogiai. Šie teisės aktai konstitucinių teismų jurisprudencijos plėtojimui nurodo aiškiai apibrėžtą kryptį ir jos rėmus, įtvirtinta galimus ir netiesiogiai sulaiko nuo netinkamų sprendimų atitinkamoje srityje. Neprivalomas tokių teisės normų pobūdis leidžia išvengti tos įtampos, kurią sukuria nacionalinių ir supranacionalinių teisės sistemų konfrontacija ir pusiausvyros tarp Konstitucijos viršenybės ir tarptautinių įsipareigojimų privalomumo paieškos. Galimybė įsiklausyti į profesionaliai parengtas rekomendacijas, kuriose atsispindi bendrosios konstitucinės teisės tradicijos bei prognozuojamos būsimų pokyčių tendencijos, leidžia lengviau priimti tokiose normose suformuluotą poziciją ir rasti tinkamiausią konstitucinės problemos sprendimo variantą. Be to, tai, kad konstituciniai teismai savo sprendimuose atsižvelgia į teisės normas, grindžiamas universaliomis konstitucinėmis vertybėmis ir bendru europiniu konstituciniu paveldu, sudaro prielaidas nacionalinių konstitucinių sistemų konvergencijai. Idėja kurti demokratiją kuriant teisę, net ir tokią, kuri nesukelia privalomų teisinių įsipareigojimų, tokiu būdu parodant, kad demokratija yra tiesioginė teisinės valstybės pasekmė, pasiteisino.

3. Neformaliosios teisės (*soft law*) aktų poveikis konstitucinės jurisprudencijos plėtrai

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje idėja, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatas, galėtų atsižvelgti ne tik į privalomąją

33 SCHIMKE, A. Arbeit und Einfluss der Venedig-Kommission des Europarats. Die Gutachen der Venedig-Kommission in der Rechtsprechung des EGMR. Hamburgas, 2013.

34 Pavyzdžiui, EŽTT 2017 m. gegužės 30 d. sprendimo, priimto byloje *Davydov ir kiti prieš Rusiją*, motyvuojamoje dalyje daroma nuoroda į Venecijos komisijos Gerosios praktikos rinkimų kodeksą; 2017 m. lapkričio 21 d. sprendimo, priimto byloje *Cumhuriyet Halk Partisi prieš Turkiją*, motyvuojamoje dalyje remtasi Turkijai skirta Venecijos komisijos nuomone dėl Konstitucijos pataisų (CDL-AD(2017)005) ir t. t.

35 VAN DIJK, P. The Venice Commission on Certain Aspects of the European Convention of Human Rights Ratione Personae. Human rights, democracy and the rule of law: *Liber amicorum* Luzius Wildhaber. Zürich: Breitenmoser, 2007, p. 189.

teisinę galią turinčius tarptautinės teisės aktus, bet ir į neįpareigojančias *soft law* teisės normas, nėra visiškai svetima. Įvairiais Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, kitų tarptautinių organizacijų ar jų struktūrinių padalinių dokumentais, tarp jų – ir neturinčiais privalomosios teisinės galios, Konstitucinio Teismo aktuose remtasi ne kartą, praktiškai nuo pat Konstitucinio Teismo veiklos pradžios. Tiesa, šioje vietoje reikėtų stabtelėti ir pabrėžti, jog neteisinga būtų teigti, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją bei priimdamas sprendimus nagrinėjamose bylose, tiesiogiai taikė *soft law* dokumentų nuostatas. Kalbant apie *soft law* normų poveikio Konstitucinio Teismo jurisprudencijai apimtį, greičiau reikėtų pastebėti, kad jomis jis dažniausiai iliustruodavo nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekstą ir netiesiogiai sėmėsi įkvėpimo, formuluodamas naujas konstitucinės doktrinos nuostatas. Teigti, jog konstitucinių nuostatų aiškinimui *soft law* normos galėtų turėti harmonizuojantį poveikį, šiek tiek yra per anksti.

3.1. Tarptautiniai ir europiniai *soft law* aktai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Vienais iš pirmųjų Konstitucinio Teismo veiklos metų 1995 m. balandžio 20 d. priimtame nutarime sprendžiant bylą dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto atitikties Konstitucijai, atskleidžiant valstybinio radijo ir televizijos idėją, minima 1994 m. gruodžio 7–8 d. Europos ministrų konferencijos, skirtos masinės informacijos priemonių politikai, pirmoji rezoliucija, pabrėžiant, kad valstybinė transliacijos tarnyba propaguoja vertybes, sudarančias politinių, teisinių ir socialinių demokratinių visuomenių struktūrų pagrindą, ir ypač pagarbą žmogaus teisėms, kultūrai ir politiniam pliuralizmui; nutarime taip pat akcentuota, kad turi būti garantuota valstybinių programų transliacijos tarnybų nepriklausomybė nuo politinio ir ekonominio kišimosi, o valstybiniai programų transliuotojai turi būti tiesiogiai atsakingi visuomenei³⁶. Pažymėtina, kad šis nutarimas buvo pirmasis Konstitucinio Teismo aktas, kuriame pateiktos nuorodos į kokią nors tarptautinės teisės šaltinį apskritai. Šiandien matyti, kad Konstitucinis Teismas, priėmęs tokį sprendimą, tikrai nesuklydo – prabėgus daugiau nei dvidešimčiai metų nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo, jame išsakytos mintys, suformuluotos besiremiant minėta rezoliucija, visiškai nėra praradusios aktualumo, gali būti naudingos sprendžiant būsimas Konstitucinio Teismo bylas ir toliau plėtojant konstitucinę jurisprudenciją, susijusią su visuomeninio transliuotojo statusu, teisėmis ir pareigomis, taip pat sprendžiant, ar Seimas turėjo teisę sudaryti laikinąją tyrimo komisiją ir pavesti jai atlikti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdymo, finansinės ir ūkinės veiklos parlamentinį tyrimą ir ar tai nėra konstituciškai

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 34-847.

neleistinas nacionalinio transliuotojo veiklos kontrolės būdas ir neteisėtas kišimasis į nacionalinio transliuotojo veiklą³⁷.

Sprendžiant konstitucinės justicijos bylas, susijusias su teisėjų konstituciniu teisiniu statusu ir jiems taikomomis socialinėmis materialinėmis garantijomis, siekiant iliustruoti jų nepriklausomumo vykdant veiklą svarbą ir būtinybę, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, prieš išaiškinant atitinkamas Konstitucijos nuostatas, taip pat ne kartą remtasi ne tik tarptautinėmis sutartimis ar privalomojo pobūdžio teisės aktais, bet ir švelniąja teise – rekomendacijomis, rezoliucijomis, taisyklėmis, pranešimais. Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime, šalia kitų teisės aktų, daroma nuoroda į valstybės teisių ar įsipareigojimų nesukuriančias, labiau politines nei teisines, tačiau neabejotinai reikšmingas tam tikrame kontekste Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucijas³⁸ – 1985 m. lapkričio 29 d. rezoliuciją Nr. 40/32 ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliuciją Nr. 40/146, kuriomis patvirtinti „Pagrindiniai teismo nepriklausomumo principai“, taip pat į Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. rekomendaciją Nr. 94/12 „Dėl teisėjų nepriklausomumo veiksmingumo ir vaidmens“³⁹. Šių dokumentų nuostatomis, įtvirtinančiomis teisėjų ir teismų nepriklausomumo principus bei detalizuojančiomis teisę į nepriklausomą ir nešališką teisimą, šiame nutarime vadovautasi lygiagrečiai su įstatymo galią turinčių sutarčių – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatomis. Nutarimo tekste šie tarptautinės teisės aktai niekaip neskirstomi į labiau ar mažiau saistančius, jais remtasi siekiant parodyti nagrinėjamos bylos problematikos tarptautinį kontekstą. Ta pati Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija, taip pat 1999 m. lapkričio 17 d. Visuotinė teisėjų chartija, priimta Tarptautinės teisėjų asociacijos Centrinės Tarybos, 1998 m. liepos 10 d. Europos chartija dėl teisėjų statuso minima ir kituose Konstitucinio Teismo nutarimuose dėl teisėjų statuso, atitinkamai 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime, 2001 m. liepos 12 d. nutarime, 2007 m. spalio 22 d. nutarime; vėlesnėse bylose pasitelkti ir kiti su šia tema susiję dokumentai – 2014 m. gegužės 8 d. nutarime minimi 2010 m. lapkričio 17 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. (2010) 12 „Dėl teisėjų: nepriklausomumas, veiksmingumas ir atsakomybė“, kuria remtasi ir 2015 m. sausio 14 d. sprendime, 2011 m. lapkričio 9 d. Konsultacinės Europos teisėjų tary-

37 Konstituciniame Teisme yra gautas Seimo narių grupės prašymas Nr. 1B-3/2018 ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. XIII-1022 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymo ir pavedimo jai atlikti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdymo, finansinės ir ūkinės veiklos parlamentinį tyrimą“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2018-02-22]. <http://www.lrkt.lt/~prasymai/3_2018.htm>.

38 Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijų kontraversiška reikšmė tarptautinėje teisėje plačiau nagrinėta: VADAPALAS, V. Tarptautinių organizacijų rezoliucijos. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 124–126.

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 101-2264.

bos pranešimas. Nė vienas iš šių teisės aktų neturi privalomosios galios ir formaliai nesaisto nei valstybės, nei jos institucijų, taigi ir Konstitucinio Teismo. Tačiau Konstitucinis Teismas, sprendamas atitinkamas bylas, susidūręs su konkrečiais pareiškėjų iškeltais klausimais ir skirtingais konstitucinio teisėjų ir teismų nepriklausomumo principo aspektais, įkvėpimo semiasi ir tokiuose teisės aktuose.

Tokiu būdu „švelniosios“ teisės nuostatomis, šalia įpareigojančių teisės aktų, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje vadovautasi sprendžiant ne vieną didelio atgarsio susilaukusią ir reikšmingus teisinio reguliavimo pokyčius nulėmusią bylą. Tarp tokių, be kitų atvejų, paminėtinas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas dėl mirties bausmės panaikinimo, kuriame, šalia tarptautinių sutarčių žmogaus teisių apsaugos srityje, minimos ir Jungtinių Tautų XXVIII Generalinės Asamblėjos tezė, 1973 m. Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus ataskaita, 1994 m. spalio 4 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Rekomendacija Nr. 1246 dėl mirties bausmės panaikinimo, 1994 m. spalio 4 d. rezoliucija 1044 (1994), 1997 m. birželio 13 d. Europos Parlamento rezoliucija, ir kt.⁴⁰; 2014 m. kovo 18 d. nutarimas dėl baudžiamosios atsakomybės už genocidą, kuriame atskleidžiant genocido sąvoka atsižvelgta ir į 1946 m. gruodžio 11 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 96 (I), 1996 m. birželio 27 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 1096 (1996) dėl priemonių, skirtų panaikinti buvusių komunistinių totalitarinių režimų palikimą, 2006 m. sausio 25 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 1481 (2006) dėl totalitarinių komunistinių režimų tarptautinio pasmerkimo, 2010 m. balandžio 23 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 1723 (2010) dėl Didžiojo Bado (Holodomoro) buvusiojoje SSRS aukų paminėjimo⁴¹ ir daugelį kitų. Šie teisės aktai priimti pačių įvairiausių institucijų – pasaulinių ar regioninių tarptautinių organizacijų ar jų struktūrinių padalinių. Be to, pastebėtina, kad kai kurie iš minėtųjų dokumentų buvo priimti net nesiekiant nustatyti kokią nors elgesio normą ar taisyklę, o tiesiog apibendrinti įvykusio susitikimo atitinkamus rezultatus, konstatuoti tam tikrus faktus ir pateikti atitinkamas išvadas. Tačiau, Konstitucinio Teismo nuomone, būtent šie aktai buvo reikalingi siekiant tinkamai išspręsti nagrinėtas konstitucinės justicijos bylas ir nenukrypti nuo tarptautinėje arenoje susiklosčiusios atitinkamos praktikos.

3.2. Venecijos komisijos priimtų dokumentų refleksijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir jų reikšmė

Venecijos komisijos priimtomis nuomonėmis pirmą kartą pasinaudota minėtame 2014 m. gegužės 8 d. nutarime, priimtame byloje, kurioje buvo sprendžiama

40 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004.

41 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR. 2014-03-19, Nr. 3226.

dėl teisėjų atlyginimų koeficientų – jame cituojamas 2010 m. kovo 13 d. Venecijos komisijos parengtas pranešimas „Dėl teismų sistemos nepriklausomumo“⁴². Nuo to laiko Europos Tarybos komisijos „Demokratija per teisę“ aktai jau yra paminėti šiesiuose per paskutinius trejus metus priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose – 5 nutarimuose ir viename sprendime dėl Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatų išaiškinimo.

Vienu ryškiausių Venecijos komisijos priimtų dokumentų panaudojimo pavyzdžių Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laikytinas 2014 m. liepos 11 d. nutarimas, priimtas konstitucinės justicijos byloje, kurioje spręsti su referendumų organizavimu ir skelbimu susiję klausimai⁴³. Šiame nutarime plačiai apžvelgti europiniai referendumų standartai, suformuluoti Venecijos komisijos priimtuose dokumentuose – Nacionalinių konstitucinių referendumų gairėse⁴⁴ ir Geros referendumų praktikos kodekse⁴⁵. Nutarime pristatytos Venecijos komisijos suformuluotos taisyklės, taikytinos referendumui, kuriame priimama nauja konstitucija arba konstitucija yra keičiama, nes kaip tik tokia – referendumo, kuriuo siekta pakeisti tam tikras konstitucijos nuostatas, legitimumo – konstitucinė problema buvo keliama minėtoje byloje. Nutarime pažymėta, kad pagal Nacionalinių konstitucinių referendumų gaires referendumui teikiamas naujos konstitucijos arba konstitucijos pataisos projektas privalo atitikti tokiam tekstui keliamus formaliuosius ir materialiuosius reikalavimus, kurių nepaisymas gali būti pagrindas iš viso neteikti jo balsavimui. Pažymėta ir tai, kad turi būti atsakinga institucija, kuriai būtų suteikti įgaliojimai iki balsavimo įvertinti referendumui teikiamo teksto atitiktį formaliesiems ir materialiesiems reikalavimams.

Be abejo, teisiškai ydinga būtų teigti, kad būtent šios nuostatos nulėmė priimtą Konstitucinio Teismo sprendimą. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, aiškina ir taiko tik Konstitucijos nuostatas. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad 2014 m. liepos 11 d. nutarime buvo itin išsamiai suformuluoti materialieji ir formalieji reikalavimai Konstitucijos keitimui, *inter alia* vykdomam referendumo keliu, taip pat pažymėta, kad nors minėti įgaliojimai iki balsavimo įvertinti referendumui teikiamo teksto atitiktį formaliesiems ir materialiesiems reikalavimams implicitiškai aiškinant galiojantį teisinį reguliavimą ir taip yra suteikti Vyriausiajai rinkimų komisijai, konstitucinius teisinio tikrumo ir aiškumo reikalavimus labiau atitiktų iš Konstitucijos kylančių įgaliojimų nustatymas eksplicitiškai Referendumo įstatyme, galima pastebėti, kad tam tikro įkvėpimo Konstitucijos nuostatų aiškinimui ir toje byloje ginčyto

42 Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas. TAR. 2014-05-08, Nr. 5188.

43 Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR. 2014-07-11, Nr. 10117.

44 Guidelines for constitutional referendums at national level, Council of Europe [interaktyvus] 2014. [žiūrėta 2018-03-01]. <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2001\)010-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2001)010-e)>.

45 Code of good practice on referendums, Council of Europe [interaktyvus] 2014. [žiūrėta 2018-03-01]. <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008-e)>.

teisinio reguliavimo vertinimui Konstitucinis Teismas sėmėsi ir iš minėtų Venecijos komisijos dokumentų. Šiame kontekste keltinas klausimas, ar šie dokumentai būtų nurodyti Konstitucinio Teismo nutarimo tekste, jei galutinis Konstitucinio Teismo sprendimas būtų buvęs kitoks ar netgi priešingas suformuluotoms tarptautinėms referendumų rengimo gairėms ir ar Konstitucinis Teismas sąmoningai galėtų priimti sprendimą, visiškai neatitinkantį minėtų tarptautinių standartų.

Spręsdamas bylą dėl Seimo nario imuniteto panaikinimo (tam tikrų procedūrinių aspektų) Konstitucinis Teismas 2016 m. balandžio 27 d. nutarime mini Venecijos komisijos Ataskaitos apie parlamento nario imuniteto apimtį ir panaikinimą⁴⁶ nuostatas. Apibendrindamas šioje ataskaitoje suformuluotus parlamento nario imuniteto panaikinimo kriterijus ir gaires, Konstitucinis Teismas pažymi, kad parlamento nario neliečiomybė gali būti panaikinta laikantis aiškios, iš anksto žinomos, skaidrios procedūros, *inter alia* tik išklausius parlamento narį, dėl kurio neliečiomybės panaikinimo sprendžiama. Būtent šiuo aspektu, t. y. kad Seimo narys, dėl kurio imuniteto sprendžiama, nebuvo išklaustas Seimo posėdyje, kuriame vyko balsavimas, nors Seimo statute yra numatyta tokia pareiga, buvo priežastis šioje byloje ginčytą Seimo aktą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas šiame nutarime atkreipė dėmesį į tai, kad jo minėti tarptautiniai dokumentai nenumato pareigos suinteresuotą Seimo narį išklausti būtent posėdyje, kurio metu balsuojama šiuo klausimu, tačiau jie numato pareigą sprendžiant dėl imuniteto panaikinimo laikytis teisės aktuose nusistatytos tvarkos⁴⁷.

Dar įdomesnis yra Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas, kuriame Konstitucinis Teismas aiškino 2006 m. sausio 26 d. nutarimo nuostatas, susijusias su konstitucinės teisės į peticiją įgyvendinimu. Šioje konstitucinės justicijos byloje (tiksliau, 2006 m. nagrinėtos konstitucinės justicijos bylos tęsinyje) iš esmės buvo keliamas klausimas, į kokią teismą gali kreiptis asmuo, manantis, kad Seimo sprendimas atsisakyti tenkinti skundą dėl Seimo peticijų komisijos sprendimo nepripažinti kreipimosi peticija ar peticijos nepriimti nagrinėti tinkamai pagrįstas, norėdamas apskųsti tokį Seimo sprendimą, kai pagal Konstituciją dėl Seimo priimtų aktų teisėtumo sprendžia Konstitucinis Teismas, į kurį gali kreiptis tik Konstitucijoje nurodyti subjektai – Seimas, 1/5 visų Seimo narių grupė, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas ir teismai. Konstitucinis Teismas šiame sprendime turėjo pripažinti, kad Konstitucija iš tiesų nenumato galimybės individualiam asmeniui kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti Seimo priimto teisės akto teisėtumą⁴⁸. Tačiau kartu Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad pagal Venecijos komisijos studijoje „Dėl indivi-

46 Report on the scope and lifting of parliamentary immunities. Council of Europe [interaktyvus] 2014. [žiūrėta 2018-02-24]. <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)011-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)011-e)>.

47 Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR. 2016-04-28, Nr. 10540.

48 Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas. TAR. 2016-06-29, Nr. 17828.

dualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas⁴⁹ suformuluotas išvalgas netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas yra labai svarbi, tačiau nepakankama priemonė užtikrinant konstitucines žmogaus teises, todėl jis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinius teismus. Galima teigti, kad priėmus šį Konstitucinio Teismo sprendimą, iki to laiko gan nuosaiki buvusi Konstitucinio Teismo pozicija individualaus konstitucinio skundo įvedimo Lietuvoje klausimu ėmė po truputį keistis. Kartu svarstytina, ar tokį šios institucijos pozicijos pasikeitimą galėjo paveikti jau minėta 2011 m. pabaigoje priimta Venecijos komisijos studija, kurioje surinkta ir įvertinta Europos praktika individualaus konstitucinio skundo srityje, ar ne kartą pasikeitusi Konstitucinio Teismo sudėtis.

Galiausiai, Venecijos komisijos parengtais dokumentais remtasi ir sprendžiant rinkimų bylas Konstituciniame Teisme. Tame nėra nieko nuostabaus, nes, kaip minėta, būtent rinkimų teisė yra viena tų sričių, kurioje Venecijos komisija veikia itin aktyviai. Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarime, kuriame vertintas teisinis reguliavimas dėl skirtingo rinkėjų skaičiaus vienmandatėse rinkimų apygardose, minimas Venecijos komisijos Gerosios rinkimų praktikos kodeksas, susidedantis iš Rinkimų gairių, priimtų 2002 m. liepos 5–6 d. vykusioje Venecijos komisijos 51-ojoje plenarinėje sesijoje, ir Aiškinamojo pranešimo, priimto 2002 m. spalio 18–19 d. vykusioje Venecijos komisijos 52-ojoje plenarinėje sesijoje⁵⁰. Šiuose dokumentuose yra įtvirtinti Europos rinkimų teisės paveldą sudarantys principai, kurių turėtų laikytis kiekviena demokratine save laikanti valstybė. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas gan išsamiai atskleidė, kaip Venecijos komisijos parengtose gairėse suprantamas lygios rinkimų teisės turinys, kokiais principais remiantis sudaromos rinkimų apygardos. Beje, netiesiogiai užsiminta ir apie šio Venecijos komisijos dokumento vertę ir reikšmę – Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Gerosios rinkimų praktikos kodeksą kaip pamatinį rinkimų teisės dokumentą yra pripažinęs Europos Tarybos Ministrų Komitetas savo 2004 m. gegužės 13 d. deklaracijoje, kurioje valstybės narės ir atitinkamos jų institucijos raginamos atsižvelgti į šį kodeksą ir, laikantis nacionalinių demokratinų tradicijų, juo remtis rengiant ir taikant rinkimų įstatymus.

Šiame kontekste pažymėtina, kad nors minėtoje byloje dėl rinkėjų skaičiaus rinkimų apygardose priimtas nutarimas buvo pirmasis, kuriame padaryta eksplikitinė nuoroda į Gerosios rinkimų praktikos kodeksą, neatmestina tai, kad šiuo kodeksu Konstitucinis Teismas, sprenddamas bylas, vadovavosi jau ne sykį, tik tai nebuvo aiškiai nurodyta pačiame Konstitucinio Teismo akto tekste. Juolab, kad nėra pagrindo teigti, jog konstitucinėje jurisprudencijoje būtų nukrypta nuo šiam kodekse suformuluotų esminių pamatinių rinkimų teisės principų. Atsižvelgiant į Konstitucinio

49 Study on individual access to constitutional justice. Council of Europe [interaktyvus] 2014. [žiūrėta 2018-02-24]. <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2010)039rev-e)>.

50 Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. TAR. 2015-10-20, Nr. 15777.

Teismo nutarime išdėstyta argumentaciją ir pabrėžta Venecijos komisijos priimto Gerosios rinkimų praktikos kodekso vertę, manytina, kad juo nuo šiol turėtų būti vadovaujamasi ne tik sprendžiant ir kitas su rinkimų teisės klausimais susijusias konstitucinės justicijos bylas, bet ir rengiant naująją Lietuvos Respublikos rinkimų kodeksą, kuriame turėtų būti kodifikuoti šiuo metu galiojantys atskiri rinkimų įstatymai. Taigi, akivaizdu, kad Venecijos komisijos priimti dokumentai gali turėti įtakos ne tik konstitucinės jurisprudencijos formavimuisi, bet ir teigiamai paveikti teisėkūros procesų vystymąsi.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame skyriuje, pagrįstai galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo prielankumą *soft law* teisės normoms ir jose įtvirtintoms taisyklėms bei suformuluotiems teisės principams demonstruoja beveik nuo pat jo įsteigimo, tokiais dokumentais nevengdamas remtis pačiose įvairiausiose konstitucinės justicijos bylose. Tokie dokumentai, dažniausiai kaip ir kiti tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės šaltiniai, kurie nurodomi konkrečioje byloje, pristatomi atskirame skyriuje, paprastai po Konstitucijos nuostatų aiškinimo, galimai siekiant sudaryti įspūdį, kad Konstitucijos nuostatos buvo išaiškintos nepriklausomai nuo to, kas nustatyta kitame skyriuje minimuose dokumentuose. *Soft law* normomis dažniausiai iliustruojamas nagrinėjamos bylos kontekstas, parodomas susiklosčiusios bendros europinės ir pasaulinės tendencijos, jomis projektuojami atitinkami teisėkūros institucijų veiksmai ir sprendimai.

Išvados

1. Universalios konstitucinės vertybės – teisinė valstybė, demokratija, nepriklausomybė, pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga – yra integrali kiekvienos nacionalinės konstitucinės sistemos dalis; šios vertybės ginamos ne tik nacionalinių konstitucijų, bet ir tarptautinių lygmeniu priimtų įvairių teisės aktų. Tad šiandien tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės normų ir jas aiškinančios supranacionalinių teismų jurisprudencijos, turinčios privalomą pobūdį, reikšmė Konstitucinio Teismo jurisprudencijai jau seniai niekam nebekelia abejonių, o oficialioji konstitucinė doktrina vystoma tarptautinei teisei palankia kryptimi.
2. Tačiau šalia privalomąją teisinę galią turinčių tarptautinės teisės šaltinių nemažą reikšmę turi ir neformaliosios teisės, vadinamosios *soft law* normos, į kurias vis dažniau atsižvelgiama ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinio Teismo nutarimai papildomi bendram europiniam paveldui būdingais konstitucinės teisės elementais, įtvirtintais Europos Tarybos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos), teikiančios konsultacijas ir rekomendacijas konstitucinės teisės srityje, arba kitų tarptautinių institucijų priimamuose *soft law* aktuose.

3. Venecijos komisijos formuluojamos teisės normos, grindžiamos siekiu gerbti ir saugoti pagrindines žmogaus teises, užtikrinti teisinės valstybės principo įgyvendinimą ir puoselėti demokratiją, galėtų tapti konstitucinių teismų veiklos kokybės užtikrinimo instrumentu, tuo standartu, kuriuo vadovaujantis konstitucinės justicijos bylų sprendimas taptų aiškesnis, labiau pagrįstas ir atitiktų bendrąsias besiformuojančias pasaulines ir europines konstitucinės teisės tendencijas. Tinkamas įvairių konstitucinių nuostatų turinio atskleidimo instrumentų naudojimas neatsiejamai susijęs su visos teisinės sistemos būtinų raidos poreikių supratimu. Konkrečioje srityje suformuluotų Venecijos komisijos rekomendacijų, įprasminančių universalias konstitucines vertybes, nesilaikymas konstitucinių teismų sprendimuose yra sunkiai įsivaizduojamas ir turėtų būti svariai argumentuojamas. Taigi, galima manyti, kad atsakymas į šio straipsnio įvade iškeltą klausimą, kas sergi pačius konstitucijų sergėtojus, rastas.
4. Neformaliosios teisės normose suformuluotos taisyklės, net ir neturėdamos privalomosios galios, reikšmingos ne tik konstituciniams teismams plėtojant konstitucinę jurisprudenciją, bet ir valstybės teisėkūros institucijoms. Šios turėtų siekti, kad pagrindinių konstitucinės teisės institutų, kaip antai rinkimų teisės, parlamento teisės ir kt., teisinis reguliavimas koreliuotų su konstitucijose įtvirtintomis vertybėmis bei atitiktų ir iš konstitucijos kylančius reikalavimus, ir bendrąsias pasaulines šių institutų vystymosi tendencijas.

QUIS CUSTODIET IPSOS CUSTODES? FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE

Jolita Miliuvienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The decisions of institutions responsible for constitutional control are final and not subject to appeal. Constitutional Courts act independently, and the intervention of other state institutions into their activity is strictly forbidden. They are the supreme guardians of constitutions, but it may appear that nobody is guarding the constitutional courts themselves. Therefore, the Juvenal's quotation in the title of the article indicates the aim to look for some external factors that could influence the development of constitutional jurisprudence, and those which may be considered as certain bounds in regards to the liberty of the judicial construction of constitutional norms.*

Universal constitutional values, such as the rule of law, democracy, independence or the protection of human rights, are not only enshrined in national constitutions, but also in legal acts adopted at the international level. There are no doubts today concerning the influence of binding international and European legal acts and the respective court judgments regarding the development of constitutional jurisprudence, especially when it has been foreseen by the Constitution itself. The constitutional doctrine has continues to evolve in a direction favourable to international law. However, along with the legally binding sources of international law, there are also soft law norms, adopted in the constitutional field by international organizations or their structures. These norms begin to receive some attention in the rulings of Constitutional Courts, and have the potential to gain more and more significant meaning in the nearest future.

The The European Commission for Democracy through Law“ (also know as Venice Commission) is the best-known international institution acting in the field of constitutional law. Created as a consultative body to the Council of Europe, the Venice Commission adopts recommendations to the member states, including resolutions, studies and opinions, dealing with different issues of constitutional law. These acts are not legally binding, but knowing that they contain references to the protection of human rights, the promotion of the rule of law and democracy and are based on universally recognized constitutional values, constituting common European constitutional heritage, they could become effective instrumen in ensuring the quality of constitutional jurisprudence and the standard for resolving constitutional justice cases. The jurisprudence of the latter years of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania has proven that in certain cases, soft law norms are indispensable in order to illustrate or to support a chosen solution and the argumentation of the case.

Key words: *Constitutional Court, constitutional jurisprudence, official constitutional doctrine, construction of the Constitution, international law, soft law, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission).*

Jolita Miliuvienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, tarptautinė viešoji teisė, Europos Sąjungos teisė.

Jolita Miliuvienė, PhD candidate at the Institute of Public Law of the Faculty of Law, Mykolas Romeris University. Main fields of research: Constitutional Law, Public International Law, European Union Law.